

KONYA EREĞLİ BEKDİK TÜRKMEN AĞZI¹

BEKDİK TÜRKMEN DİALECT OF KONYA EREĞLİ

Ayşe Birsal PAYDAŞ*

Dilek ERENOĞLU ATAİZİ**

Özet

Ereğli, İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Konya iline bağlı bir ilçedir. Toros Dağları'nın eteklerinde kurulan Ereğli, il merkezinin 153 km güneydoğusunda yer almaktadır. Çalışmaya konu olan Bekdikler bir Oğuz Türk topluluğudur. Aslen konargöçer Türkmen Yörüklerindedir. 18. yüzyılda Maraş'tan Ulukışla ve Karapınar arasında yer alan Hortu Hanı'na iskân edilmişlerdir. Buraya yerleşmelerindeki en önemli sebep emniyeti sağlamak, bakımsız hanların tamirini yapmaktır. Bekdikler, zamanla nüfuslarının artmasıyla geniş bir coğrafyaya dağılmışlardır. Bugün Konya, Aksaray, Nevşehir, Kahramanmaraş gibi Orta ve Güney Anadolu'nun pek çok şehrinde yaşamaktadırlar. Ereğli ve çevresinde konuşulan Bekdik Türkmen ağzı, Oğuz Türkçesi dil özelliklerini yansıtmaktadır. Söz konusu topluluk Bekdik kültüründen kopma sürecine girmiştir. Teknoloji, eğitim ve göç gibi sebeplere bağlı olarak değişim gösteren ağız özelliklerinin kaybolmadan tespit edilmesi önemlidir. Bekdiklerin ağız özellikleri üzerinde yüksek lisans düzeyinde bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle Konya Ereğli ve çevresinde yaşayan Bekdik Türkmenlerinin ağız özelliklerini incelemek üzere yola çıkılmıştır. Bu bölgede yapılan saha çalışması ile elde edilen sözlü metinler transkripsiyonlu metne aktararak incelenmiştir. Oğuz dil özellikleri tespit edilmiş ve örnekleriyle kaydedilmiştir. "Konya Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı" başlıklı bu makale, hazırladığımız tez çalışmasına dayanarak üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya Ereğli, Bekdik Türkmen ağzı, Konya ağızları, bölge ağzı, yerel ağız

¹ Bu makale Doç.Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ danışmanlığında, Ayşe Birsal PAYDAŞ tarafından hazırlanan Konya Ereğli Bekdik Türkmen Ağzı adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: birselpaydas26@gmail.com, ORCID: 0009-0008-3348-5194.

**Doç.Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: dilekerenoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1464-9196.

Abstract

Ereğli is a district of Konya province in the Central Anatolia Region. Established at the foothills of the Taurus Mountains, Ereğli is located 153 km southeast of the city center. Bekdiks, the subject of this study, are an Oghuz Turkish community. They are originally nomadic Turkmen Yoruks. In the 18th century, they were settled in Hortu inn, located between Ulukışla and Karapınar from Maraş. The most important reason for them to be settled here was to provide security and to repair the neglected inns. Over time, with the increase in their population, Bekdiks spread over a wide geography. Today, they live in many cities in Central and Southern Anatolia such as Konya, Aksaray, Nevşehir, and Kahramanmaraş. The dialect of Bekdik Turkmen residing in and around Ereğli reflects the language features of Oghuz Turkish. This community is in the process of breaking away from Bekdik culture. It is important to identify the dialectal features that change due to reasons such as technology, education and migration before they are lost. There has been no graduate level study on the dialectal features of Bekdiks. For this reason, the dialectal features of Bekdik Turkmen living in Konya Ereğli and its surroundings are examined. The oral texts obtained through fieldwork in this region were transcribed and analysed. Oghuz language features were identified and recorded with examples. This article entitled “Bekdik Türkmen Dialect of Konya Ereğli” is based on the thesis we prepared.

Keywords: Konya Ereğli, Bekdik Turkmen Dialect, Konya dialects, regional dialect, local dialect

Giriş

Sözlü anlatım yolu olarak ağızlar, zaman içinde taşıdıkları izler vasıtasıyla dalı oldukları dilin hem yaşatıcısı hem aktarıcısı konumundadırlar.

Günümüzde ağız bilimi, genellikle dil varyasyonu ve çeşitliliği olarak adlandırılan, tüm bu değişim türleriyle toplu olarak ilgilenen dil biliminin daha geniş bir alt disiplininin parçası olarak görülmektedir. (Watt, 2023: 18)

Ağız terimi, Korkmaz tarafından şöyle tanımlanmıştır: “Bir dilin veya bir lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri; Türkiye Türkçesinin İstanbul ağzı, Aydın ağzı, Konya ağzı, Nevşehir ağzı, Taşra ağzı, Anadolu ve Rumeli ağızları gibi.” (Korkmaz, 2007: 4)

Ağız çalışmaları bağlı buldukları dilin bir kesiti olarak konuşulduğu bölge ile konuşan halkın tarihi ve kültürü hakkında bilgi verir. Aslında dilin kontrol altında tutulmayan, doğal bir şekli olan ağızlar konuşulduğu bölgenin yerel özelliklerinin ve etnik alt yapısının da etkisiyle yeni bir iç dil özelliği oluşturur. Değişmeye ve taşınmaya açık olması dolayısıyla göç ettikleri coğrafyada varlıklarını veya izlerini sürdürürler. Ağızlar zamanla standart dile yaklaşma eğiliminde olan ve bu şekilde değişen ve eriyen bir özelliğe de sahiptir. Yapılan her ağız araştırması, fonetik, morfolojik ve leksikolojik bir haritanın parçalarını oluşturur. Böylece zamana ve coğrafyaya göre oluşturulan ağız

haritaları dilde meydana gelen değişikliklerin tespit edilmesi bakımından önemlidir. Türkçenin lehçe ve ağız farklılıklarını gösteren bir ağız atlası yayımlanabilmiş değildir. (Boz, 2017: 10)

Ağız haritaları tarihî dil bilimi ve dil değişimi çalışmalarını için önemli bir araçtır: a) Farklı ağızlar dil gelişimindeki farklı aşamaları muhafaza ederler. b) Ağızlar kuralcı gramer tarafından sınırlanmadığı için daha serbest değişirler. Bu yüzden değişimin “doğal” istikametini ve düzenini açığa çıkarmaya yardımcı olurlar. (Rabanus, 2023: 549)

Bir dilin evrim tarihini yazacak olan dil bilgini için ağız araştırmacılarının derleyip değerlendirdiği malzeme kadar değerli bir diğer canlı kaynak düşünülemez. Çünkü dil bilgininin, dilin tarihini düzenlemekte yararlanacağı eski metinler, hiçbir zaman devirlerinde konuşulan dili olduğu gibi yazıya geçirmiş değillerdir ve bu metinlerin incelenmesinin çok özel bir eleştiri ve uçsuz bucaksız bir çalışma gerektirdiği unutulmamalıdır. (Gemalmaz, 1999: 6)

Ağız araştırmaları dilin yapısı ile ilgili bilgileri ortaya çıkarırken aynı zamanda dilin konuşurları ile ilgili bilgiyi de aktarmış olur. Bu değişim aynı zamanda konuşuru olan toplumun geçirdiği kültür evrelerini de yansıtmaktadır. Bir ağız araştırmacısı ağız özelliklerinin yanı sıra ağız topluluklarının yayılma alanlarını, bu toplulukların o bölgeye yerleşme bilgilerini tarihî süreçlerini de araştırmalıdır. Ancak bir ağız çalışması tarih, coğrafya ve dil bütünlüğü ile ortaya çıkarılmalıdır.

Ağız araştırmaları amaçlarına göre üç şekilde yapılmaktadır. 1. Türk dillerinin lehçe, şive ve ağız sınıflandırmalarıyla ilgili çalışmalar 2. Türk dillerinin lehçe, şive ve ağızlarından birini veya birkaçını tek tek alarak araştıran çalışmalar 3. Türk dillerinin lehçe ve şive ve ağızlarında dil bilimi sorunlarından birini, birkaçını veya bütünü karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar. (Gemalmaz, 1999:16) Bu araştırmalar içinde Batı Türkçesinin Anadolu lehçesinin ağızları üzerine yapılan çalışmalar da üç ana dal altına toplanabilir: 1. Halk Edebiyatı araştırmacılarının da katıldıkları derleme çalışmaları. 2. Ağızlardan birini veya birkaçını tek tek ele alarak araştıran çalışmalar. 3. Ağızlarda dil bilimi sorunlarından birini, birkaçını veya bütünü karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar. (Gemalmaz, 1999: 6-11)

Ağızlar, konuşulduğu bölgede etnik, politik ve kültürel farkların yansımasıdır. Ağız çalışmalarında tutulan kayıtlar yazılı veya haritalandırma şeklindedir. Buna ek olarak sesli ve görüntülü kayıtların yazılı materyallerle birlikte yayımlanması çalışmaları, kulağa ve göze hitap eden bir belgesel niteliğine büründürecektir.

Bu bağlamda, Leyla Karahan Anadolu’da yapılması gereken ağız çalışmaları üzerinde önemle durmaktadır: “Orta Anadolu bölgesinde kendilerini Türk ve Türkmen diye birbirinden ayıran toplulukların ağızları arasındaki farklar, Eski Anadolu Türkçesinin Anadolu ağızlarıyla bağlantısı ele alınması gereken meselelerdendir. Karşılaştırmalı çalışmalarla, bir taraftan Türkçenin çözüm bekleyen birçok meselesi çözüme kavuşurken, diğer taraftan da dil-etnik yapı bağlantısı çerçevesinde iskân tarihimizle ilgili bazı sorular da cevabını bulacaktır.” (Karahan, 1999: 27)

Karahan, üzerinde çalıştığımız Ereğli’yi Konya merkez ağızları ile birlikte, Batı Grubu ağızları VII. Alt Grup içinde sınıflandırmıştır. (Karahan, 2022: 178)

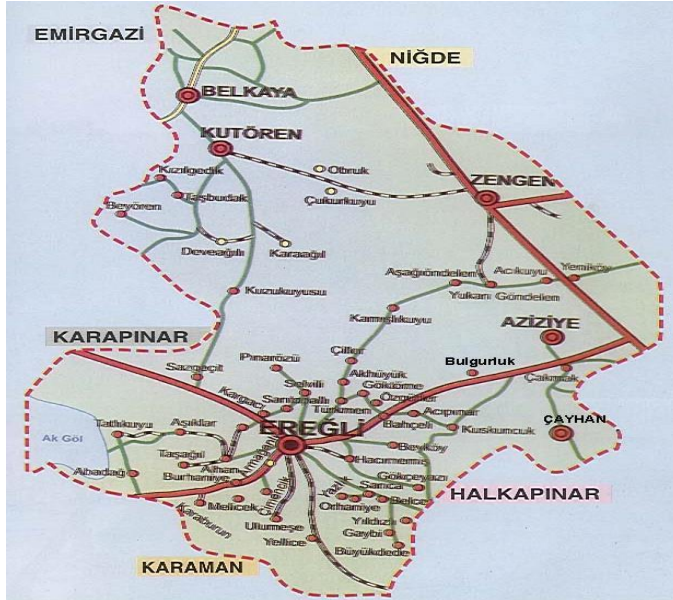
Konya Ereğli’ye göç yoluyla yerleşmiş Bekdik Türkmenlerinin ağız özelliklerinin incelenmesi dil özellikleri yanında kültür, coğrafya ve tarih tespiti bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın başlangıç noktası, özellikle Konya Ereğli bölgesinde yerleşik bulunan Bekdik Türkmenlerinin Oğuz Türkçesi özellikleri taşıyan ağızları hakkında henüz akademik bir çalışma yapılmamış olmasıdır. (Çıracı, 2019: 176-201)

Çalışmada izlenen yöntem saha araştırmasına dayalıdır. Öncelikle, Bekdik Türkmenlerinin bu bölgede bulunduğu yerleşim yerleri belirlenmiş bu bölgelerdeki kaynak şahıslar tespit edilmiştir. Daha sonra kaynak şahıslarla görüşmeler yapılarak sesli ve görüntülü kayıtlar alınmıştır. Saha çalışması sırasında elde edilen sözlü veriler transkripsiyon alfabesi oluşturularak yazılı metne aktarılmıştır. Bu metinler üzerinde inceleme yapılmıştır. Çalışmaya eklenen sözlük bölümünde metinlerde geçen Bekdik Türkmen ağzına has sözcüklere yer verilmiştir. Bütün bu araştırmalardan elde edilen tespitler sonucu çalışma ortaya çıkarılmıştır. Makalenin giriş bölümünde Konya Ereğli bölgesinde yerleşik Bekdik Türkmenleri hakkında tarih ve coğrafya temelli bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde, Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağzında bulunduğu tespit edilen Oğuz Türkçesi ses özellikleri belirtilmiştir. Sonuç bölümünde ise ses

bakımından tespit edilen özellikler hakkında genel bilgi verilerek bu konuda varılan sonuç belirtilmiştir.

1. Yörenin Coğrafi, Tarihi, Beşerî Özellikleri

Ereğli, Konya iline bağlı bir ilçedir. Doğusunda Ulukışla, kuzeydoğusunda Bor, kuzeybatısında Karapınar ilçeleriyle komşudur. Kuzeyinde Aksaray, batısında Karaman, güneyin de ise Mersin illeri vardır. Toros Dağları ile çevrilidir. Bolkar Dağlarından doğan İvriz çayı şehre hayat vermektedir. İlçe kırsal bir yapıya sahiptir. İlçenin % 49'luk alanı tarım için kullanılmaktadır. Tarım ve hayvancılık Ereğli halkı için önemli bir geçim kaynağıdır. Karasal iklim hakimdir. İlk çağlardan kalma eserlere sahiptir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinden kalma eserlere rastlamaktadır. Ereğli, İç Anadolu ve Çukurova bölgelerini birbirine bağlayan önemli bir geçit noktasındadır.

Şekil 1: Ereğli İlçesi Yerleşim Birimleri Haritası

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Ereğli; Hitit, Asur, Kimmer, Frig, Lidya, Pers, İskender İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu ve Bizans idaresinde kalmıştır. 9.yy.da Bizans ile Abbasiler arasındaki mücadeleye sahne olmuştur. Anadolu Selçukluları döneminde Türklerin idaresine giren Ereğli, Anadolu Beylikleri zamanında Nureddin Bey tarafından kurulan Karamanoğlu Beyliği'nin başkentliğini yapmıştır. Fatih Sultan Mehmet Han devrinde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bağdat Demir yolu hattının ilçeden geçmesiyle Ereğli'nin ticari ve sosyal

önemi oldukça artmıştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde Konya iline bağlı bir kaza olan Ereğli halen Konya'nın bir ilçesidir.

“Ereğli” adının nasıl ortaya çıktığı konusunda pek çok rivayet vardır. Bunlardan ilki, şehrin adını Bizans Kralı Herakliyüs'ten aldığı yönündedir. “Herakliyüs” kelimesi Türkçenin ses yapısına uyum göstererek zaman içinde: Herakle > İrakle > Ereğli > Ereğliyye > Ereğli olarak günümüze gelmiştir.

Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi'nde ise bölgede bulunan ve çeşitli hastalıklara iyi gelmesiyle bilinen “Er kili, Er çamuru” denilen kilden “Ereğli” adının doğduğu bilgisi verilmektedir. Ereğli, 150.978 nüfusuyla Konya'nın en kalabalık ilçesidir. Ereğli'de yaşayan halk Bekdik, Kakçı, Dağlı, Çayan, Yörük gibi isimlerle bilinen çeşitli topluluklardan oluşmaktadır.

Çalışmamıza konu olan Bekdikler, Oğuz-Türk boyunun konargöçer Türkmen Yörük kolundandır. Bekdikler, Kara-Begdîl ismiyle ve derbentçilik göreviyle Maraş'tan alınıp Ereğli yakınlarındaki Hortu Hanı'na iskân edilmişlerdir. (Halaçoğlu, 1997: 100-101)

İlk olarak Hortu (Sazgeçit) bölgesine yerleşen Bekdikler artan nüfuslarından dolayı bugün itibarıyla Acıkuyu, Adabağ, Akhüyük, Gündelen, Aşıklar, Bulgurluk, Çiller, Kamışlıkuyu, Karaburun, Kargacı, Kuskuncuk, Pınarözü (Tatırlı), Sarıtopallı, Halaçlı (Selvili), Taşağıl, Tatlıkuyu, Türkmen, Yeniköy, Yukarıgündelen, Zengen'i kapsayan bölgeye dağılmışlardır.

Bekdiklerin adı “Bekdik, Bektik, Beğdik, Karabeğdik, Begdiki, Bettik” (Peker, 1995: 23) gibi farklı şekillerde söylenmektedir. Kaynaklarda Bekdik kelimesinin sözlük anlamı hakkında bilgiye ulaşamamıştır. Ancak yöre halkı arasında yaygın olarak bilinen anlamı “pek dik, bey idik”tir. (Gündüz, 2011: 248) Göçebelik onlara özgürlük, baş eğmeme, denetimsizlik, bozkıra ait olma kültürünü vermiştir. (Sayar, 2008: 3-4) Ereğli ve çevresinde yaşayan Bekdiklerin çoğunluğu yaylak kışlak yaşam biçimini terk edip yerleşik hayata geçmiştir.

Büyük şehirlere göç etmeye başlayan Bekdiklerin ağız özellikleri kaybolmaya, konuşulan dil Ölçünlü Türkiye Türkçesine (ÖTT) yaklaşmaya başlamıştır. Bu çalışma özellikle Ereğli ve çevresinde yaşayan Bekdik Türkmen ağızında görülen Oğuz dil unsurlarını tespit etmek için yapılmıştır.

2.Ses Özellikler

2.1.Sesler

2.1.1. Ünlüler

Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağzında temel ünlülerin yanı sıra Oğuz Türk şivelerinde görülen iki ünlü arası sesler tespit edilmiştir. Saha araştırmasında elde ettiğimiz verileri çeviri yazıya aktarıırken kullanılan ölçün dışı iki ünlü arası sesler şunlardır: [á] [ā] [é][è] [í] [ĩ] [ó] [ö] [õ] [ú] [ũ]

[ä] /a/ ile /e/ arasında bir sestir. Açık e ünlüsüdür. Birçok Anadolu ağzında kullanılmaktadır. Yapı olarak düz, geniş ve yarı art orta damak ünlüsüdür. /e/ sesine daha yakın bir sesletime sahiptir. Bu ünlünün boğumlanma yeri /e/ ünlüsüne göre daha geridedir ve bu nedenle konuşma esnasında /e/ sesine daha yakın bir ses olarak ortaya çıkmaktadır.

iki tãnesi “iki tanesi”
lãn! “lan!”
meselã “mesela”

[á] Oğuz Türk şivelerinin ortak seslerindedir. /a/ ile /ı/ arası bir sestir. Düz, art ve yarı geniş ünlüdür. /a/ ünlüsüne daha yakın bir noktada oluşur. Ünsüzler sebebiyle daralmaktadır.

buráya “buraya”
yařáyana “yaşayana”
ortáya “ortaya”
oráya “oraya”

[é] /e/ ile /i/ arasında bir sestir. Düz, ön, yarı geniş ünlüdür. Bu ses yarı dar ve kapalı /e/ ünlüsünü göstermek için kullanılan bir ara sestir. Anadolu ağızlarının çoğunda görölmektedir.

yérinde “yerinde”
béř “beř”

[è] /e/ ile /ö/ arası geniş, ön, yarı yuvarlak ünlüdür. Az görülen bir sestir.

dévlet “devlet”

[ı] /i/ ile /ı/ arası düz, dar, yarı art ünlüdür. Sesten önce veya sonra yer alan ünsüzün etkisiyle değiştiği görülür. Oğuz şivesi özelliğidir.

İstanbul	“İstanbul”
çiden	“kamuş, çığ”
ayrılığın	“ayrılığın”
kalkıyıvirdi	“kalkıverdi”

[ó] /o/ ile /ö/ arasında yer alan yuvarlak, geniş ve yarı art ünlüdür. Kullanımı ve oluşumu bakımından /o/ ünlüsünün /ö/ sesine yakın bir söyleyişe veya /ö/ ünlüsünün /o/ sesine yakın bir söyleyişe ortaya çıkan bir ara ünlü olarak kabul edilebilir.

óyle	“öyle”
gókyüzünde	“gökyüzünde”
gók	“gök”
şóför	“şoför”

[õ] /o/ ile /u/ arası yuvarlak, art ve yarı geniş ünlüsüdür. /o/ > /u/ daralmasının yanı sıra /u/ > /o/ değişiminin etkisiyle ortaya çıkmış bir ara ünlüdür.

ösandık	“usandık”
dõğõmluyum	“doğumluyum”
motör	“motor”
şöruya	“şuraya”
patöz	“patoz”

[õ] Oğuz Türk şivesi özelliklerinden olan /ö/ ile /ü/ arası yarı dar, ön ve yuvarlak ünlüdür.

kõfeleri	“küfeleri”
Gödü Hüseyin	“Göde Hüseyin”
gõzel	“güzel”
dõvecek	“dövecek”
yõrüttük	“yürüttük”

[ú] Oğuz Türk şivesi yaygın özelliklerinden olan /u/ ile /ı/ arası art ve yarı yuvarlak, dar ünlüdür. Ön damak ve art damak sesleri olan "/k/, /k/, /g/, /ğ/, /ğ/, /n/, /ñ/, /h/, /h/" ünsüzlerinin etkisiyle de ortaya çıkar. /u/ /ı/ değişimi olarak görmekteyiz.

Gamuşlúguyu	“Kamuşlukuyu”
tavúğú	“tavuğu”
hamúrını	“hamurunu”

múhdarlık “muhtarlık”
kavúrirıq “kavururuz”

[ú] /u/ ile /ü/ arası yuvarlak, dar ve yarı art ünlüdür. Orta damak ünlüsüdür.

fasúlle “fasulye”
gúccüğdüm “küçüktüm”

[ĩ] /ü/ ile /i/ arasında oluşan ön, yarı yuvarlak ünlüdür.

için “için”
māhsılleri “mahsuller”

2.1.2. Uzun Ünlüler

KEBTA’da uzun ünlüleri, birincil uzun ünlüler ve vurgusuzluk (sesletilmeyen ünsüzler), ünsüz düşmesi, ünlü düşmesi, hece birleşmesi gibi ses olayları ve telaffuzlarından dolayı ortaya çıkan ikincil uzun ünlüler (Buran, 2021:549) olarak değerlendirilebiliriz. Zeynep Korkmaz, uzun ünlüyü, boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan yahut normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlü şeklinde tanımlamıştır. (Korkmaz, 2007: 221) Muharrem Ergin ise ünlüleri uzunluk veya kısalıklarına göre sınıflandırırken her ünlünün kısa ve uzun şekli olduğunu ve ünlülerin uzunluk bakımından normal, normalden uzun ve normalden kısa olarak üç şekli bulunduğunu belirtir. (Ergin, 2004: 42-43) KEBTA’da uzun ünlülü söyleyişe oldukça fazla rastlanmaktadır.

Ünsüzlerin düşmesi ya da eriyip yok olması ünlü uzamalarına sebep olmakta: şēr (şehir), deliāğnımydıñ (delikanlıydık), būğda (buğday), yāğda (yağda), āğıt (ağıt), yemēğmizdi (yemeğimizdi)

Hece kaynaşmasıyla uzun ünlü oluşmakta: nōrüyüm (ne yapıyım), şöyle (şu öyle)

2.1.3. Ünsüzler

Oğuz Türkçesinde kullanılan ünsüzlere bakıldığında KEBTA’da ölçün dışı ünsüzler ile benzeşmektedir: [p], [f], [ğ], [h], [k], [ñ], [ş], [s], [t]

[p] Ötümlü-ötümsüz /b/ ile /p/ arası, patlayıcı ve yarı ötümlü bir dudak ünsüzüdür. KEBTA’da p sesi söyleyiş ve vurgu özelliklerinden kaynaklı oluşmaktadır.

Pekmez	“pekmez”
Pişiriyok	“pişiriyoruz”
çapıt	“çaput”
Parmamıznañ	“parmağımızla”
seviþ	“sevip”

[f] /v/ - /f/ arası yarı ötümlü ve sızıcı diş dudak ünsüzüdür. Ötümsüz /f/ ünsüzünün ötümlü /v/ sesine yaklaşması sonucu oluşmaktadır. KEBTA’da birkaç sözcükte görülür.

fites	“vites”
yufka	“yufka”

[ğ] Oğuz Türkçesi özelliği olup patlayıcı, ötümlü ve art damak ünsüzüdür. Genel olarak /ğ/ ünsüzünün kelime başında kullanıldığı görülür.

ğoyun	“koyun”
ğoptuk	“koştuk”
ğız	“kız”
ğurtuluþ	“kurtulup”
Garapınarlı	“Karapınarlı”

[h] Sızıcı, ötümlü, hırıltılı ve art damak ünsüzüdür. Anadolu ağızlarının belirgin ortak sesidir. (Karahan, 2022: 171) KEBTA’daki çok yaygın seslerden birisidir. Sesletim özelliği nedeniyle "hırıltılı h" şeklinde görülür. Genelde /k/ sesinin yerine kullanılmıştır.

doñuyoduñ	“dokuyorduk”
ğahallardı	“kalkarlardı”
añşamları	“akşamları”
yapmazdıñ	“yapmazdık”
yayıñ	“yayık”

[k] Oğuz Türkçesinin önemli özelliklerinden biri olan /ğ/ ile /k/ arasında yarı ötümlü bir ünsüzüdür. Aslı /k/ olan ses ötümlüleşme eğilimi gösterdiği için söyleyişte bu ses ortaya çıkmıştır.

koynuna	“koynuna”
çalarık	“yoğurt çalarız”
dökerik	“dökeriz”
ekerdik	“ekerdik”

ķırlık “ķırlık”

[ñ] Anadolu ağızlarının belirgin özelliklerinden damaksıl /n/ ünsüzüdür. Art ve ön ünlülerle birlikte hece kurabilir. Orta ve son hecede sıkça kullanılır.

baña	“bana”
Ĝarapıñarlı	“Karapınarlı”
suyuñ	“suyun”
añlıña	“aklına”
komşuyñañ	“komşuyla”
çocuklūğmuzuñ	“çocukluğumuzun”
babamñan	“babamla”

[š] /s/ ile /z/ arasında sızıcı, yarı ötümlü bir diş ünsüzüdür. Genelde ötümlü /z/ ünsüzünün ötümsüzleşmeye başlaması ile /s/ sesine yakın çıkması sonucunda oluşmuştur.

ğuşularıñı	“kuzularını”
šebšeden	“sebzeden”
šabah	“sabah”
saš	“saz”

[š] /ş/ ile /ç/ arasında yarı patlayıcı, yarı ötümlü bir diş eti-damak ünsüzüdür. Eski Türk yazı dillerinin birçok döneminde görülmüştür. /ş/ /ç/ değişimiyle meydana gelen bu ünsüz genelde iç ve son seste kullanılmaktadır.

öndüşleşiyok	“ödüñleşiyoruz”
üş	“üç”

[t] Oğuz Türk şivelerinin yaygın bir sesidir. /t/ ile /d/ arasında, yarı ötümlü, patlayıcı bir diş ünsüzüdür.

taķardı	“takardı”
tabanı	“tabanı”
taťlısı	“tatlısı”
ıraħtıñ	“bıraktım”
yaptıģıñ	“yaptıģın”
yoħtu	“yoktu”

2.2. Ses Bilgisi

2.2.1. Ünlü Uyumları

Ölçünlü Türkçede kalınlık incelik uyumuna aykırılık gösteren bazı kelimeler Oğuz Türk şivelerinde olduğu gibi Bekdik Türkmen ağzında da uyuma girer.

i- yardımcı fiili: varıdı (var idi)

Zarf- fiil şekli: otlarkana (otlarken)

İle edatı: şaban (saban ile), moturunan (motor ile)

Düzlük-yuvarlaklık uyumu: çapıt (çaput)

2.2.2. Ünlü Değişmeleri

a>e mezer “mezar”

e>ä çeräğdi “çerağ idi”

e>i şeyidi “şey idi”

o>u buğa “boğa”

ö>ü dövecek “dövecek”

2.2.3. Ünlü Düşmesi

o yanna “o yana, o yanına”

ordan “oradan”

burdan “buradan”

2.2.4. Ünlü Türemesi

Oğuz Türk şivelerinin özelliklerinden ünlü türemeleri bölge ağzında yaygın bir şekilde görülmektedir.

i- türemesi İrāsım “Rasım”

ilāğan “leğan”

ı- türemesi ırāhmetlik “rahmetlik”

-ı- türemesi arabayınan “arabayla”

-e türemesi örürkene “örerken”

2.2.5.nsz Değişmeleri

k/g değişmesi	gomşu	“komşu”
ķ>đ değişmesi	đuru	“kuru”
	đoyun	“koyun”
ķ>h değişimi	daħardı	“takardı”
	đaçıħ	“kaçmış”
	alırıħ	“alırız”
t->d- değişimi	duz	“tuz”
	davşan	“tavşan”
	düşdü	“düştü”
	añnadıyım	“anlatıyım”
ç>ř değişimi	ç	“ç”
p->b- değişmesi	ħarnaħ	“parmak”
	ħekmez	“pekmez”

2.2.6. ñ sesi

Ölçünlü Türkçede kullanılmayan damak n’si (ñ), Türkçenin birçok dönem ve sahasında kullanılmıştır. (Yıldırım, 2008: 7) Oğuz Türkçesi unsuru olan ñ sesi Bekdik ağzında da çok yaygın grlmektedir.

nenemgiliñ	“nenemgilin, nenemlerin”
patuzunañ	“patoz ile”
yelineñ	“yel ile, rüzgar ile”
baña	“bana”

2.2.7. nsz Düşmesi

-f- düşmesi:	çitçilik“çiftçilik”
-v- düşmesi	tbe “tövbe”

-y düşmesi bũğda “buğday”

2.2.8. Ünsüz Türemesi

h- türemesi havlı “avlu”

-v- türemesi duva “dua”

2.2.9. Ünsüz İkizleşmesi

-s- dimissim “demişim”

-ş- eşşek “eşek”

2.2.10. Göçüşme

-br- > -rb- ırbıklarımız “ıbrıklarımız”

-kş > -şk - eşki “ekşi”

Sonuç

Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağızı, Oğuz Türk şivesi özellikleri taşımaktadır. Leyla Karahan, Anadolu ağızlarını Kuzey, Doğu ve Batı olmak üzere üç ana ağız grubuna ayırmıştır. Her bir ana ağız grubunun alt ağız grupları ve ikinci derecedeki alt grupları ortaya konulmuştur. Karahan, eserinde Ereğli ağızını Batı Grubu ağızları, VII. Grup, İkinci Derecedeki Alt Gruplar içerisinde göstermiştir. Söz konusu ağız, VII. alt ağız grubunun karakteristiği olan şu özellikleri taşımaktadır. (Karahan, 2022: 178)

1. Anadolu ağızlarında olduğu gibi Ölçünlü Türkiye Türkçesinde yer alan ünlülerin yanı sıra ölçün dışı ünlüler yer almaktadır: [ä], [á], [ã], [é], [ê], [í], [î], [ó], [ö], [õ], [ú], [û]

2. Oğuz Türk şivesinde kullanıldığı gibi Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağızında ÖTT yazı dilindeki ünsüzlerin yanı sıra ölçün dışı ünsüzler yer almaktadır: [p], [f], [ğ], [h], [k], [ñ], [ş], [s], [t]

Oğuz Türk şivelerindeki ünlü değişmesi Bekdik ağızında da yer yer kullanılmakta:

- a->-ä- : çeräğdi “çeyrek idi”

-e->-é- : şeyidi “şey idi”

-o->-ö- : döğömluyum “doğumluyum”

-ö- > -ö- : dövecek “dövecek”

3. Yazı dilindeki yuvarlak ünlüler Anadolu ağzında kullanıldığı gibi Konya Ereğli Bekdik Türkmen ağzında düzdür: hamúrını “hamurunu”, çapıt “çaput”

Oğuz lehçelerinin yaygın özelliklerinden olan ünsüz değişmesi görülür:

k->ğ-: gömşuysan	“komşuysan”
ğız	“kız”
-k>-h: çoĥ	“çok”
-k>-h: doĥuyoduĥ	“dokuyorduk”
yayıĥ	“yayık”
t->d-: dakardı	“takardı”
dadlısı	“tatlısı”
dut	“tut-”
z->s-: şeĥşeden	“sebzededen”
-ç->-ş-: öndüşleşiyok	“ödüñleşiyoruz”

4. Oğuz Türk lehçelerinde eskiden beri yaygın bir şekilde kullanılan arka ve orta damak ünsüzü “-ñ” sesi bazı kelime ve eklerde korunmuştur: baña “bana”, çocuklūmuzunñ “çocukluğumuzun”, suyunñ “suyun”

5. Şimdiki zaman ekindeki -r sesi düşmesi Oğuz Türk şivesinin genelinde görülmektedir:

-r- > Ø yapıyodum “yapıyordum”

Elde edilen veriler Bekdik Türkmen ağzının genel olarak Oğuz Türkçesi özelliklerini taşıdığını ve koruduğunu ortaya koymuştur.

Kaynakça

Boberg, C., Nerbonne, J., Watt, D. (2023). Ağzı Bilimi El Kitabı (Çev. Ed. Caner Kerimoğlu), Ankara: Türk Dil Kurumu.

Boz, E., Aktaş S. G. (2017). Eskişehir İli Dil Atlası, Gazi Kitabevi, Ankara.

Buran, A. (2021, 26-30 Eylül). Türkçede Uzun Ünlüler ve Bir Terim Önerisi. IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Tonyukuk Anısına. (s.549). Ankara:TDK.

- Çıracı, K. (2019). Konya İli Ağızlarına Dair Bir Bibliyografya Denemesi. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 176-201 .
- Derleme Sözlüğü. (1993). Türk Dil Kurumu, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Eren, H. (2000). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (2004). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1999) “Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler”, Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni. Ankara: TDK.
- Gündüz, A. (2011, Volume 3/2). Kırşehir-Aksaray Arasında Bir Bekdik Köyü (Tarihi, Görenek, Örf ve Adetleri). History Studies, s. 247-259
- Halaçoğlu, Y. (1997). XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleşmesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karaağaç, G. (2013). Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (1999). Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar. Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, (9 Mayıs 1997, Ankara), Ankara: TDK Yayınları, 24-28.
- Karahan, L. (2022). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2007). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Peker, S. (1995). Bekdik (Konya/Ereğli) Halk Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rabanus, S. (2023). Ağız Bilimi El Kitabı (Çev. Ed. Caner Kerimoğlu), Ankara: Türk Dil Kurumu, s. 535-560.
- Sayar, A. (2008). Bekdik Türkmenleri'nin Kültürü ve Kökleri: Türkistan ve Horasan'dan Anadolu'ya. Konya: Kişisel Yayın
- Yıldırım, F. (2008). Çayhan Ereğli Konya Ağzı Üzerine Gözlemler. VI. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, Ankara, Turkey.
- Watt, D. (2023). Ağız Bilimi El Kitabı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

